

NUTQGA ISHONCH VA MALAKANI SHAKLLANTIRISHDA JINSNING ROLI

Kurbanov Elbek Elmurodovich

ADCHTI professori, filologiya fanlari falsafa doktori (PhD)

Pozilov Bobirjon Shavkatbek o'g'li

Turon universiteti Andijon filiali 2-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17775755>

Annotatsiya: Og'zaki muloqotda ishonch va malaka konstruksiyalari ko'pincha tilni bilishning o'zaro bog'liq, ammo alohida jihatlari sifatida qaraladi. Kompetentlik artikulyatsiya, lug'at va grammatika bo'yicha o'lchanadigan mahorat bilan bog'liq bo'lsa, ishonch affektiv sohani - o'z-o'zini idrok etish va og'zaki nutqda qatnashishga tayyorligini bildiradi. Ushbu maqolada aytilishicha, gender keng tarqalgan ijtimoiy tashkilotchi sifatida ikkalasining rivojlanishiga chuqur va murakkab ta'sir ko'rsatadi va ko'pincha ma'ruzachining haqiqiy malakasi va ularning idrok etilgan qobiliyati o'rtasida paradoksal uzilishni keltirib chiqaradi. Ijtimoiy-lingvistik, sotsiologik va ta'lim nuqtai nazaridan kelib chiqqan holda, ushbu maqola erta bolalikdan tarbiyalangan genderni bog'liq umidlar, kommunikativ muhitni, fikr-mulohazalarni va ichki o'zini o'zi baholashni qanday shakllantirganini ko'rsatib, tabiiy ravishda o'ziga ishongan notiq haqidagi afsonani buzadi. Uning ta'kidlashicha, erkak va ayol so'zlovchilar o'rtasidagi "ishonch bo'shlig'i" ning tez-tez kuzatilishi tug'ma farqning aksi emas, balki turli xil kommunikativ xatti-harakatlarni mukofotlaydigan turli xil ijtimoiylashuv jarayonlarining mantiqiy natijasidir. Maqolada ushbu gender dinamikasi ikkilamchi lingvistik kodni boshqaradigan til o'rganuvchilar uchun qanday murakkablashishini o'rganadi. Oxir oqibat, u ta'kidlaydiki, samarali pedagogik ta'sirlar nutqning chuqur o'rnashgan psixologik va ijtimoiy o'lchovlarini hal qilish uchun faqat malaka oshirishdan tashqariga chiqishi kerak, bunda kompetentsiya va ishonch gender spektrida teng ravishda mos kelishi mumkin bo'lgan muhitni yaratish kerak.

Kalit so'zlar: nutqiy ishonch, kommunikativ kompetentsiya, gender sotsializatsiyasi, stereotip tahdidi, ikkinchi tilni o'zlashtirish, pedagogik aralashuv

Kirish. Ishonch va malaka bilan gapirish qobiliyati muhim boylik bo'lib, ilmiy yutuqlar, kasbiy yuksalish va ijtimoiy harakatchanlikka ta'sir qiluvchi madaniy kapital shaklidir. Ideal stsenariyda bu ikki element fazilatli tsiklda mavjud bo'ladi: o'sib borayotgan kompetentsiya ishonchni kuchaytiradi, bu esa o'z navbatida keyingi amaliyot va mahoratni oshirish uchun motivatsiyani ta'minlaydi. Biroq, og'zaki muloqotning haqiqiy dunyo manzarasi ancha murakkab va ko'pincha buzilgan munosabatlarni ochib beradi. Ko'pgina yuqori malakali odamlar o'ziga ishonchsizlikdan aziyat chekishadi, boshqalari esa kamtarona ko'nikmalarga ega bo'lib, ular o'z-o'ziga ishonchli ishonchni namoyon etadilar. Ushbu maqolada gender bu uzilishni tushunish mumkin bo'lgan asosiy ob'ektiv ekanligini taklif qiladi. Gender me'yorlari nafaqat biz aytgan so'zlarga ta'sir qiladi; ular bizning buni aytish huquqimizga va biz kutayotgan ijtimoiy qabulga bo'lgan ishonchimizni tubdan shakllantiradi. O'yin maydonchasidan yig'ilish xonasigacha, odamlar ongsiz ravishda gender nutq uslublariga o'rgatiladi, bu ularning kompetentsiyalari qanday idrok etilishi va shuning uchun ularning ishonchi qanday paydo bo'lishi yoki yo'qolishiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Ushbu maqola birinchi navbatda gender aloqasining rivojlanish ildizlarini kuzatib boradi, erta sotsializatsiya turli xil yo'llarni qanday yaratishini o'rganadi. Keyinchalik u o'z-o'zini idrok etishni

mustahkamlovchi qayta aloqa mexanizmlariga e'tibor qaratib, ta'lim va kasbiy sharoitlarda ushbu yo'llarning namoyon bo'lishini tahlil qiladi. Nihoyat, u ishonch va kompetentsiya tafovutini yarashtirishga intiladigan pedagogikaga yaxlit yondashuvni taklif qilishdan oldin ikkinchi tilni o'zlashtirishning o'ziga xos oqibatlarini ko'rib chiqadi.

Notiq sifatida shaxsning asosi erta bolalik davrida qo'yiladi, bu erda bolalar jinsga bog'liq xatti-harakatlarning yozilmagan qoidalarini o'rganadigan qizg'in ijtimoiylashuv davri. O'g'il bolalar va qizlar o'zlarining dastlabki o'zaro munosabatlaridan ko'pincha turli kommunikativ dunyolarga yo'naltiriladilar. Yosh qizlarga qaratilgan til ko'pincha hissiyotlar va munosabatlarga yo'naltirilgan atamalar bilan to'la bo'lib, ularni nutqdan hamdardlik, aloqa va hamkorlik vositasi sifatida foydalanishga undaydi. Ularning ko'pincha uy yoki ijtimoiy simulyatsiyaga qaratilgan o'yinlari hikoyani birgalikda yaratish, muzokaralar va og'zaki uyg'unlikning nozik san'atlarini kuchaytiradi. Bunday sharoitda nutq malakasi ijtimoiy hamjihatlik bilan bog'liq bo'lib, o'zaro munosabatlarni muvaffaqiyatli saqlash orqali ishonch hosil bo'ladi.

Aksincha, o'g'il bolalar ko'pincha jismoniy va og'zaki qat'iyroq rejimga sotsializatsiya qilinadi. Ular agent bo'lishga, muammolarni hal qilishga va kuchni loyihalashga da'vat etiladi. Ularning o'yinlari va tengdoshlari bilan o'zaro munosabatlari ko'pincha jismoniy va og'zaki raqobatni o'z ichiga oladi, o'ynoqi maqtanishdan tortib to to'g'ridan-to'g'ri buyruqlargacha. Shu nuqtai nazardan, nutq ierarxiya ichida pozitsiyani o'rnatish uchun vositadir. Barkamollik faktlar, qat'iy bayonotlar va so'zni ushlab turish qobiliyati orqali namoyon bo'ladi, ishonch esa o'ziga ishonchsizlikning yo'qligi bilan sinonimdir. Bu xilma-xil yo'llar ikkita alohida "kommunikativ vositalar to'plami" sifatida ko'rish mumkin bo'lgan narsalarni yaratadi. Bitta asboblarni to'plami hamkorlik, nozik ifoda va faol tinglash vositalariga boy. Ikkinchisi tasdiqlash, deklaratsiya va munozara vositalari bilan jihozlangan.

Bunday tafovutning jiddiy oqibati shundaki, bolalar rasmiy maktabga kirganlarida, ular ko'pincha ongsiz ravishda bir vositani boshqasidan yuqori baholaydigan tizimga duch kelishadi. An'anaviy sinf, butun sinfni o'qitishga va tez, ommaviy javoblarga urg'u berib, ko'pincha qat'iy, deklarativ uslubga imtiyoz beradi. Javoblarni chaqirish uchun ijtimoiylashgan bola, hatto uning javobi qisman shakllangan bo'lsa ham, mashg'ul va bilimdon sifatida ko'rinishi mumkin. Bu ijobiy mustahkamlash uning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi va keyingi ishtirokni rag'batlantiradi. O'z navbatini kutish, diqqat bilan tinglash va xalaqit bermaslik uchun ijtimoiylashtirilgan qiz mukammal shakllangan javob bilan qo'lini ko'tarishi mumkin, lekin agar o'qituvchi uni chaqirishdan oldin harakat qilsa, uning malakali sukunati bilim yoki ishonchning etishmasligi sifatida noto'g'ri talqin qilinadi. O'stirilgan kommunikativ uslub va institutsional kutish o'rtasidagi dastlabki noto'g'ri ishlash ishonch bo'shlig'ining umrbod rivojlanishi uchun zamin yaratadi, bunda qabul qilingan kompetentsiya haqiqiy qobiliyatdan ajralib chiqadi.

Muhokama. Shaxslar o'smirlik va balog'at yoshiga o'tgan sari, so'zlashuv ishonchi va malakasining gender dinamikasi kuchli qayta aloqa zanjirlari orqali chuqurroq o'zlashtiriladi. Bu erda "stereotip tahdidi" fenomeni muhim rol o'ynaydi. Ishlash holatida o'z guruhiga nisbatan salbiy stereotip mavjud bo'lsa, bu stereotipni tasdiqlash qo'rquvi ish faoliyatini pasaytiradigan xavotirni keltirib chiqarishi mumkin. Munozara yoki ish uchrashuvi kabi ishonchli nutqni qadrlaydigan kontekstlarda ayollar va qizlar uchun ayollarning obro'si past yoki mantiqiy emasligi haqidagi stereotipni anglash ravonlik va ishonchni to'g'ridan-to'g'ri

buzadigan kognitiv yukni keltirib chiqarishi mumkin. Bu tashvish asossiz emas; bu ularning muloqoti ko'pincha boshqa standart bilan baholanadigan ijtimoiy voqelikka oqilona javobdir.

Bu turli xil standart "o'xshashlik jazosi" tushunchasida yaqqol ko'rinadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, bir xil kommunikativ xatti-harakatlar so'zlovchining jinsiga qarab har xil baholanadi. Uchrashuvda qat'iy gapiradigan erkak ko'pincha "ishonchli" va "rahbarga o'xshash" deb ta'riflanadi, xuddi shunday xatti-harakatni ko'rsatadigan ayol esa "tajovuzkor" yoki "xo'jayin" degan yorliqlarga duchor bo'ladi. Bu vakolatli ayollar uchun ikki tomonlama bog'lanishni keltirib chiqaradi: ular vakolatli sifatida qabul qilinishi uchun ular o'ziga ishonch va obro'-e'tiborga ega bo'lishlari kerak, ammo bu bilan ular o'zlarining yoqtirishlarini va natijada ularning ta'sirini susaytiradigan ijtimoiy sanksiyalarni xavf ostiga qo'yishadi. Ushbu jazolovchi fikr-mulohazalar vaqt o'tishi bilan ishonchni muntazam ravishda yo'qotadi. G'oyani taklif qilgan odam sukut saqlaydi, tinglovchilar tinglamayapti deb o'ylashlari mumkin. Xuddi shu vaziyatda bo'lgan ayol muvaffaqiyatsizlikni o'z ichiga oladi, uning g'oyasi yoki uni etkazib berish sifatiga shubha qiladi va shu bilan o'ziga ishonchni yo'qotadi. Ushbu ichkilashtirish jarayoni juda muhimdir. Ishonch vakuumda shakllanmaydi; u boshqalarning aks ettirilgan baholari orqali tuziladi. Agar mulohaza doimiy ravishda buzilgan tasvirni ko'rsatsa - bu erda kompetentsiya jazolanadi yoki e'tibordan chetda qolsa - ma'ruzachining o'zini o'zi anglashi muqarrar ravishda moslashadi, bu kelajakda nutq imkoniyatlaridan voz kechishga va professional va akademik o'sishning sekinlashishiga olib keladi.

Gender, ishonch va malaka o'rtaqidagi murakkab munosabatlar ikkinchi tilni o'zlashtirish (SLA) kontekstida yanada aniqroq bo'ladi. Bu erda o'quvchi nafaqat ilgari mavjud bo'lgan gender kommunikativ me'yorlarini yo'naltiradi, balki buni yangi paydo bo'lgan va ko'pincha zaif lingvistik o'ziga xoslik orqali amalga oshiradi. Yangi tilni o'rganish jarayoni zaiflik darajasini va birinchi tilda loyihalashtira oladigan murakkab shaxsning vaqtincha yo'qolishini o'z ichiga oladi. Ushbu zaiflik ishlashning gender bo'yicha kutishlari bilan kuchli o'zaro ta'sir qiladi. Loyiha kompetensiyasiga sotsiallashtirish va noaniqlik namoyon bo'lishidan qochadigan erkak o'quvchi til o'rganishdagi muqarrar xatolar va ikkilanishlar uning erkaklik o'ziga xosligiga jiddiy tahdid solishi mumkin. Bu ikkita qarama-qarshi strategiyadan biriga olib kelishi mumkin: u o'zini mukammal qila olishini his qilmaguncha gapirishdan bosh tortish va shu bilan o'zini muhim amaliyotdan mahrum qilish yoki chuqur tashvishni niqoblab, o'sish uchun zarur bo'lgan tuzatish fikr-mulohazalarini izlashga xalaqit beradigan dadillik.

Til o'rganuvchilar uchun qiyinchiliklar ko'pincha har xil, ammo bir xil darajada kuchli. Xushmuomalalik va yordam berish uchun ijtimoiy bosim ikkinchi tilda passiv yoki retseptiv ko'nikmalarga haddan tashqari ishonishga olib kelishi mumkin. Ular ajoyib tinglovchilar va o'quvchilar bo'lishlari mumkin, lekin xato qilishdan va sinfdagi ijtimoiy uyg'unlikni buzishdan qo'rqib, samarali nutq vazifalaridan qochishadi. Bundan tashqari, til madaniyatining gender me'yorlari qo'shimcha murakkablikni keltirib chiqarishi mumkin. Aniqroq gender nutq belgilariga ega bo'lgan tilni yoki erkak va ayolning xushmuomalalik strategiyalarini turlicha kutishlari bo'lgan tilni o'rganish chuqur haqiqiy emaslik tuyg'usini yaratishi mumkin, bunda o'quvchi lingvistik jihatdan to'g'ri bo'lishi uchun o'ziga begona bo'lgan gender rolini bajarishi kerak deb hisoblaydi. Ushbu dissonans o'ziga ishonch va haqiqiy kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish uchun jiddiy to'siq bo'lishi mumkin, chunki ma'ruzachi o'zining yangi lingvistik terisida hech qachon to'liq xotirjam bo'lmaydi. Shunday qilib, lingafon sinfi

nafaqat o'rganishning gender dinamikasiga, balki tilning o'zida singdirilgan gender talablariga ham sezgir bo'lishi kerak.

Dalillar ravshan: gender chekka tashvish emas, balki nutqiy ishonch va malakani rivojlantirishda markaziy kuchdir. U muloqotning asosiy vositalarini shakllantiradi, nutqni ijtimoiy qabul qilishni buyuradi va so'zlovchining ichki psixologik manzarasiga ta'sir qiladi. Doimiy ishonch bo'shlig'ini bartaraf etish va kompetentsiyaning rivojlanishi va adolatli tan olinishini ta'minlash uchun transformativ pedagogik yondashuv talab etiladi. Ushbu yondashuv o'rganishning kognitiv, affektiv va ijtimoiy o'lchovlarini hisobga olgan holda integratsiyalashgan bo'lishi kerak.

Samarali pedagogika birinchi navbatda amaliyot uchun psixologik xavfsiz joylarni yaratishi kerak, bu erda gender me'yorlarini buzganlik uchun ijtimoiy sanksiya qo'rquvi minimallashtiriladi. Bu turli xil kommunikativ uslublarni qadrlaydigan faoliyatni - hamkorlikdagi dialogdan yakkaxon taqdimotgacha - va ma'ruzachining shaxsini nutq sifatini ajratib turadigan aniq, jarayonga yo'naltirilgan fikr-mulohazalarni taqdim etishni o'z ichiga oladi. Ikkinchidan, o'qituvchilar jinsiy aloqaning yashirin qoidalarini aniq ko'rsatishlari kerak. Stereotip tahdidi, o'xshashlik jazosi va turli xil suhbat uslublari haqida tanqidiy munozaralarga yordam berish orqali ular o'quvchilarning tashvish manbalarini yo'q qilishlari va ularni meta-kognitiv xabardorlik bilan kuchaytirishlari mumkin. Nihoyat, malakani bir nechta namoyish qilish uchun baholash diversifikatsiya qilinishi kerak. Yagona yuqori stavkali, raqobatbardosh taqdimot ijtimoiylashuvi ularni o'ziga xos formatga tayyorlaganlarga muqarrar ravishda afzallik beradi. Nutqni baholash portfeli, jumladan, hamkorlikdagi loyihalar, moderatorlik muhokamalari va o'z-o'zini aks ettirish, haqiqiy nutq qobiliyatining yanada yaxlit va adolatli o'lchovini ta'minlaydi.

Xulosa. Xulosa qilib aytish mumkinki, nutqiy ishonch va malakani shakllantirishda jinsning roli chuqur va tizimli. U bizning ijtimoiy o'zaro munosabatlarimizning to'qimalariga to'qilgan. Ushbu haqiqatni tan olish va ular talabalarni tayyorlaydigan ijtimoiy dunyo kabi nozik va murakkab bo'lgan pedagogik tadbirlarni ishlab chiqish orqali biz ishonch bo'shlig'ini yopishni boshlashimiz mumkin. Maqsad - ichki ishonchi haqiqatan ham tashqi qobiliyatlarini aks ettiradigan, gender kutishning arxaik chegaralari bilan cheklanmagan holda, o'z ovozini da'vo qilish va undan to'liq foydalanish imkonini beradigan ma'ruzachilar avlodini tarbiyalash.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Elmonov, S. (2025). Robototexnika fanini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanib mustaqil ta'limni tashkil etish. MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI JURNALI, 3(11).
2. AHROROVA, S. A VALUE-BASED APPROACH IN A SOCIAL SPIRITUAL ENVIRONMENT. [http://journals.nuu.uz Social sciences](http://journals.nuu.uz/Social%20sciences).
3. Rajabova, Z. (2025). Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida kreativ yozma nutq kompetensiyasini shakllantirish strategiyasini takomillashtirish. MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI JURNALI, 3(8).
4. Rustamov, B. (2025). Talabalarda bashoratlash ko'nikmalarini shakllantirishning ilmiy pedagogik masalalari. MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI JURNALI, 3(8).
5. Panjiyev, M. (2025). O'quvchilarda kognitiv faollikni rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar tavsifi. MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI JURNALI, 3(5).

6. Panjiyev, M. (2025). Axborotlar bilan ishlashda o'quvchilar kognitiv faolligini oshirishning metodik yondashuvlari. MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI JURNALI, 3(4).